

szemben, meg éppen hiába várunk orvoslást bármely korlátozásoktól, mert amíg még nagyobb és majdnem legyőzhetetlen nehézségekkel nem fog járni e pályákon az élet, a szokás és az előítélet nem fogja engedni, hogy középosztályunk más pályákra küldje ifjait.

Pedig ott van két igen szép és a magyar nemzeti állam életében nagy és nemes feladattal felruházott pálya, a katonaság és a papság, melyeket a magyar középosztály egészen elhanyagolt. [...]

De ha e pályákon sem látjuk a magyar birtokos osztály gyermekeit, mily szörnyülködés fogná el legnagyobb részét, ha azt követelnék tőle, hogy iparra és kereskedelemre küldje fiait. Pedig amíg ez előítélettel nem szakít, alapos gyógyulást szintén hasztalan reménylünk. Magyarország földje jobban művelve, tetemesen többet jövedelmezne, mint ma, de akárhogy fokoznók termő erejét, arra már nem elegendő, hogy egyedül elégítse ki mindazok fokozott igényeit, kik ma a középosztályhoz tartoznak.

SZEKFŰ GYULA

Három nemzedék és ami utána következik

Budapest, 1935, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 244–251., 312–338.

Székfű Gyula (Székesfehérvár, 1883. május 23. – Budapest, 1955. június 29.) történész, publicista, politikus. A Budapesti Egyetem bölcsészkarán szerzett történelem, német, francia szakos diplomát 1905-ben. 1905–1906 között a Nemzeti Múzeum, 1907-től a bécsi udvari levéltár munkatársa, közben 1908–1910 között gyakornokként az Országos Levéltárban is dolgozott. Bécsből 1924-ben települt haza. 1916-tól egyetemi magántanár, 1925-től a Budapesti egyetem kinevezett professzora volt. 1925-ben az MTA levelező, 1941-ben rendes tagjává választották. Hóman Bálinttal közösen nagy összefoglaló munkát írt a magyar nemzet történetéről. A korszak elismert történésze volt, munkásságát 1930-ban Corvin-koszorúval díjazták. 1927-től 1939-ig a mérsékelt konzervatív irányzatú Magyar Szemle szerkesztője, 1939-től 1944-ig pedig a németellenes Magyar Nemzet publicistája volt. 1945-től 1948-ig moszkvai magyar követ, 1953-tól országgyűlési képviselő volt, 1954-től bekerült Elnöki Tanácsba.

A Három nemzedék és ami utána következik című munkája egy korábbi írása folytatása volt. 1920-ban jelent meg a Három nemzedék, amely 3 kiadást élt meg. 1934-ben Székfű egy új fejezettel bővítette ki a munkát, így született meg ez a könyv, amit a következő évben újra kiadtak. A mű az 1848-as, az 1867-es, a századfordulós és a Trianon utáni magyar társadalmi, politikai folyamatokat foglalta össze, elutasítva a revolúciót, kiemelve a középosztály problémáit és a zsidóság hazai térfoglalását.

A magyar kapitalizmus 67 körül az osztráknak fiókvállalkozása. A magyar iparvállalatok megállapíthatólag osztrák tőkével alakulnak, még akkor is, midőn az intézmények élén ősi magyar nevek kápráztatják a közönséget. Első vasutjaink egytől-egyig idegen kézen vannak, alkalmazottjaik nagy többsége osztrák-német, kiknek Baross Gábor által történt ukázszerű megmagyarosítását nemzeti eseménynek kell tartanunk. Persze a külföldi tőke óvakodik a gyarmat kezelésében oly rendszabályoktól, melyek saját otthoni vállalatait érintenék, azoknak komoly konkurenciát teremtenének. Az új magyar vállalatok nem a legmagasabb fokú gyártmányokat termelik, megelégszenek a nyerstermények első feldolgozásával, félgyártmányokkal, melyek külföldre szállítatván, az osztrák üzemekben nyerik a tőkélyt és magas értéket, hogy azután mi újra visszavásároljuk. Egyetlen példa: finom bőráruk nem nálunk készülnek, holott mi, állattenyésztők, volnánk arra hivatottak, hanem Bécsben, melynek mi adjuk feldolgozásra a nyersanyagot s tőle megvesszük a kész árucikket.

Ez a helyzet a már ismert gazdasági viszonyokból természet szerint adódott, s mint ilyen, következése volt a Mária Teréziától kezdve gyakorolt osztrák iparpolitikának, nem pedig a 67-es kiegyezés közös vámterületének. Elég két század fejlődését egyvégtében áttekinteni s rögtön látjuk, hogy a helyzet éppen 67 óta javult, gyarmati függésünk a 48, sőt 67 előttihez képest folyton könnyebb lőn. Külön vámterület esetén talán kizárhattuk volna az osztrák tőkét, de akkor maradtunk volna vagy szegény tőkétlenségeknek, megfúltunk volna saját zsírunkban, vagy pedig máshonnan kaptunk volna idegen tőkét, mely aztán fejletlenségünket éppen úgy kihasználta volna, mint Ausztria. Bajunk százados hátramaradás eredménye lévén, rajta egyszerre, törvényekkel, vámvonalakkal nem lehetett segíteni. Mint legutóbb fejlődő ország, mely nyugati szomszédjai után lép be a kapitalizmus közösségébe, természetes hátrányban voltunk a fejlettebbekkel szemben. E hátrány csak lassan volt paralizálható. És mi sem természetesebb, minthogy e tőkét nekünk az az állam adja, új fellendülésünket az fölözze le, melyre mi nyersterményeink eladása végett leginkább rá voltunk utalva. Ausztria és Magyarország közt a do ut des elve érvényesült, mégpedig, mivel mi voltunk a gyöngébbek, nem egyszer úgy, hogy túlfizetésre kénytelenítettünk.

Hirtelen változást csak az a körülmény eszközölhetett volna, ha az eddig harcos és jogász nemzet egyszerre, máról holnapra, kereskedelmi és ipari tehetségnek bizonyul. Ez azonban nem történt meg. Ellenkezőleg, gazdasági életünk lassú bontakozásának egyik oka az, hogy a magyarság ez új korszakban is húzódozott e pályáktól. Az alacsony műveltségű osztályokat, a paraszti tömegeket nem érheti itt szemrehányás, őket eléggé elfoglalta a szabad birtok, az újonnan megnyílt önálló agrárpálya, de a kiváltságos osztályok nem menthetők fel bizonyos felelősség alól. Mint föntebb láttuk, a korábbi közbirtokosok és középnemesek tekintélyes hányada volt kénytelen jobbágyfelszabadítás és abszolutizmus nyomása miatt házi tűzhelyét elhagyni, új egzisztenciát keresni. Csekély éleslátással megtalálhatta volna ezt, ha a kapitalizmus győzelmes szekerebe kapaszkodik, ha földes uraság helyett ipari és kereskedelmi pályára megy. Így a föld terményei a magyar földművelőtől magyar kézen át, magyar közvetítéssel jutottak volna el a hazai vagy külföldi fogyasztóhoz.

Sajnos, az ősi szenvedélyek nem engedték ezt. A volt privilegizált osztályok görcsösen ragaszkodtak az „úri“ pályákhoz, s inkább végkép leszállottak, fokról-fokra csúszva, a társadalmi létrán, semhogy hirtelen kiragadják magukat megszokott körükből és az ipari produkció vagy kereskedelem szolgálatába álljanak. A tönkrement agrárcsaládok fiai városokba tódultak s ott megszállták az állami, megyei, városi hivatalokat, le egész az írnokságig, mert ezen helyeken, korlátolt látkörük és világot nem ismerő felfogásuk szerint továbbra is „urak“ – más nyelvre így értelemben le nem fordítható szó – maradhattak. Az ősi földről elszakított magyarság így indult neki a tévelygésnek, miután az első lépést, a hivatalba állást már megkönnyíté neki Tisza Kálmán protekciós politikája, s az államhivataloknak tőle eszközölt szaporítása. Legújabb történetünkre fontos tény ez: az új kapitalizmusban a magyarság nemcsak tőkével nem, de vezető szellemmel, ipari és kereskedelmi üzembeli munkával sem vett részt.

A nemesség hatalma, vezető szerepe nem is a birtokon alapul. Már a második korszakban is láttuk, hogy azon osztály, mely Tisza Kálmán hagyományaihoz képest vármegyei és parlamenti közéletünkben uralkodott, csak kis részben állott földbirtokos nemesekből. Hozzá tartozott és tartozik az új korszakban is a régi nemességnek megyei és állami szolgálatba lépett vagyontalan tömege, hozzá a városi életbe vonult józan polgári érzésű nemesség, valamint az egész vidéki városbeli intelligencia, mely polgári és parasztszármazás ugyan, de életfelfogásban, politikai és nemzeti érzésben asszimilálódott a nemesség hivatalviselő tömegeihez, kik a központi hivatalokban ülve, a vidék előkelőbb államhivatalait, reprezentációs helyeit, minő például a törvényszéki elnökség, vármegyei hivatalokat tartósan megszállva, sorsukat az államéhoz kötötték, s így az állami omnipotencia korszakában túlnyomó befolyást, egyéb rétegekre olvasztó hatást gyakorolnak. E birtoktalan nemességnek vagyona semmi vagy csekély, de van konnexiója a központi hivatalokban és van szorgosan ápolat atyafisága a középnemesség birtokos maradványaival. E rokoni viszony szabja meg életmódját s egyúttal azon nemfemes intelligenciáét, mely vele napi érintkezésben lévén, szokásait híven átveszi. Innen az a különös jelenség, hogy megmagyarosodott polgárcsaládok fiain gyakran a legszorgosabb kutatással is alig fedezhetünk fel polgári erényeket, de annál szembeötlőbbek rajtuk azon tulajdonok, melyeket a pusztuló és szegényedő, de a gazdag atyafisággal minden áron lépést tartó hivatalnoknemességtől vettek át. A szegény hivatalnoknemes külsőleg él, hogy lássák, s ahelyett, hogy a lelki műveltség terjedésével a külső életről leszokott volna, még utánzókra tesz szert, s életmódját, melynek pusztulásra ítélt osztályánál megvan a természetes jogosultsága, egy újonnan feltörekvő rétegre is kiterjeszti. Innen vidéki városaink közismert sivár életmódja, a folytonos külsőségkeresés, a lelkieknek tökéletes elhanyagolása. Hogy csak egy drasztikus jelenséget említsék: vidéki kávéházak éjjeli életében cigányszó (magyar áfium!), kártya és betört tükrök mellett nemcsak a lehanyagolt nemések: megyei aljegyzők, huszártisztek ifjúsága hervadt nem egyszer sivár, lélektelen férfikorrá, de még inkább, nagyobb számban a polgári és parasztszaládokból feltörekvő új értelmiség; általában utánozták a kihalt nemesség jó és rossz szokásait, polgári légkör sehol ki nem alakult. [...]

A Kárpátok hágóit átlépve a galíciai és orosz zsidó, ki az ázsiai állapotok közt, honnan jött, emberszámba is alig ment, kellemes csodálkozással vette észre, hogy íme csak nemzeti ruháját kell levetnie, csak a közönséges érintkezésre szükséges magyar beszédet kell elsajátítania, máris éppen olyan jó magyar, tagja új magyarországi nemzeti közösségének, mint generációk óta bentlakó zsidó polgártársai, vagy akár a magyar föld autochtonai, ősi családok nemes vagy paraszt leszármazói. Az idegen elemeket a belső átalakulás kötelessége alól a magyar közhangulat elvileg, változhatatlan érvénnyel felmenté: a határt akadálytalanul átlépő galíciai hosszabb-rövidebb tanyázás után rutén-tót vidéken, az Alföld magyar városaiba megérkezve, már magyar-számba ment és joggal elhithette magáról, a közhangulat hatása alatt, hogy éppoly jó magyar, mint bárki más ez akkor még széles országban. Az államilag szervezett névmagyarosító akció segítségével eldobja nevét, újat vesz fel, boltot nyit, kis házat szerez, ezzel a magyar illúziók: az állam és nemzet formalisztikus felfogása szerint valóban és egészen magyarrá vált, gyarapítá a magyarság számát. Eggyel megint többen vagyunk, mondtuk, ráfér szegény, testvértelen fajtánkra.

A közhangulat azonban illúziókba burkolózva, örömet szemlélte a magyarság ilyen rohamos gyarapodását, melyet siettetni és nagy arányokra növelni mindent megtett azon értelmiségi réteg, mely az illúziók szolgálatában a magyarság számbeli gyarapodását, a magyar impérium fantomját tette meg élete feladatainak. [...]

Ez a milliónyi zsidóság, a magyar állam és közvélemény illuzionárius intézkedéséhez alkalmazkodva, magyarnak vállalá magát és egyetlen magyar zsidó réteget képezett, melyben régi honosok és ma érkezettek közt senki sem tett különbséget. A galíciai menekült ebben a rétegben egyszerre részesévé lőn mindazon előnynek, melyet a honos zsidóság a magyar faj antikereskedelmi és antikapitalista talentuma folytán élvezett. A kapitalizmus hirtelen fellendüléséhez, az industrializmus és pénzüzet szédületes kifejlődéséhez a zsidóság szolgáltatta az agyvelőt és embert, míg testi munka nélkül lehetett működni. Így a nyereség is az övé volt, azaz a galíciai menekültek a zsidó kapitalizmus segítségével már az első és második generációban felemelkedtek a középosztályba, a magyar középosztályba. Közrejátszott itt a zsidó faj szeretet, a családi érzés is, mely nem nyugszik addig, míg az utódokat kényelmesebb életmódba, székbeli foglalkozások körébe nem emeli.

A zsidó rétegnek szellemi pályák felé kisugárzása pedig annál valóságosabb mérveket öltött, minél inkább elszegényedtek a magyar értelmiségi rétegek, melyek a kapitalizmus napjában nem sűtkérezhettek, s minél inkább tartózkodott az itt-ott még vagyonosabb dzsentri a produktív szellemi munkától. A zsidóság élénk gyakorlati érzékével meg sem kísérté a dzsentrivel a harcot felvenni, meghagyta neki a minisztériumok és vármegyék cifra nyomorúságát, fenn az ernyő, nincsen kas tekintélyét, de annál nagyobb erővel veté magát a jobb keresettel kecsegtető pályákra, minő az ügyvédi, orvosi és mindennemű ipari és kereskedelmi értelmiség. Statisztikai adatokra itt nincs szükség, inkább azt kell meggondolnunk, hogy a zsidóság térfoglalása, mely e pályákon nem egyszer annyira ment már, hogy a keresztények számát megközelíti, sőt felülmúlja (például orvos volt 1900-ban 4807, ebből zsidó 2321, tehát 48%), nem

hosszú fejlődésnek eredménye, hanem néhány évtized alatt, hirtelen, kivédhetetlen betörésszerűen jött létre. Mikor tehát mi a modern Magyarország kulturális haladását dicsőítettük, ez alapján véve nem volt egyéb, mint az értelmiségi pályáknak a zsidósággal való átítatása. Az ügyvédi kar száma például 1890 és 1900 közt 7,2%-kal, de a zsidó ügyvédek száma ugyanekkor 68,6%-kal szaporodott. Tehát a magyar kulturális pályákon működő egyének számának gyarapodása összeesik azzal, hogy a magyar elem a zsidó előtt háttérbe szorul. Mikor azután ezen jobb kerestet nyújtó pályák annyira megteltek a zsidó tömegekkel, hogy meg-élhetési esélyeik a túltömöttség és konkurencia folytán leszállottak, csak ekkor térj észte ki figyelmét a zsidóság a rosszabbul fizetett tanári, bírói és egyéb pályákra.

BERZEVICZY ALBERT

A dzsentriről

In: Berzeviczy Albert: Beszédek és tanulmányok. II. köt.
Budapest, 1905, Singer és Wolfner. 233–253.

Berzeviczy Albert (1853–1936) liberális politikus, a Szabadelvű Párt, később a Nemzeti Munkapárt tagja. Történetíró, több mint 50 kiadvány szerzője. 1905 és 1936 között a Magyar Tudományos Akadémia, 1923 és 1936 között a Kisfaludy Társaság elnöke volt. 1903–1905 között vallás- és közoktatásügyi miniszter. Berzeviczy a kormányzati liberalizmus képviselőjeként a szociális feszültségek feloldását nem az államtól, hanem a társadalmi öntevékenységtől várta, visszautasítva a lesüllyedő osztályok érdekében történő állami beavatkozás lehetőségét. A reformkori liberális középnevelés tönkremenetelének legfőbb okát, a dzsentri liberalizmustól való eltávolodását, és az antiszemitizmus felé fordulását a társadalmi osztály hibás mentalitásában, a válalkozó szellem hiányában és a bünbakkeresésben jelölte meg. A dzsentri érdekében egyre többek által követelt állami birtokpolitika helyett arra biztatta az érintetteket, hogy vegyenek példát a kapitalizmus és a polgári szabadság lehetőségeit sikeresen kihasználó zsidóságról, szálljanak ringbe a társadalmi csoportok szabad versenyében, vegyék kezükbe saját sorsuk irányítását.

A válság természete fölött sokkal többet beszéltek és írtak már s arra nézve a nézetek általában sokkal megegyezőbbek, semhogy megállapításainál soká kellene időznünk. Hármasszerű természete megfelel a gazdasági, társadalmi és politikai átalakulásnak, melyen nemzetünk az utóbbi évek alatt átment, s melyek mindegyike megváltoztatta a dzsentri helyzetét is és olyasmit vont el tőle, amelyek hiányát még eddig, az új viszonyok között kipótolni nem tudta. A gazdasági átalakulás – melynek következményeit legsűrűbben méltatták, s melyekkel ezért e sorokban legkevésbé fogunk foglalkozni – megszüntette